

סנהדרין כא

בענין: דרשינן טעמא דקרא

משה שווערד

1. רמב"ם הלכות מעילה פרק ח

[ח] ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה, ולידע סוף עניינם כפי כוחו.

2. הגדה של פסח - נוסח ההגדה

אוהז המרור בידו ומראה אותו למסובין:

מרור זה שאנו אוכלים על שום מה? על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים. שנאמר, וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך:

3. שו"ת מגמת אלעזר [ח"ג ס' ס"א]

גיב ככל הנאות וינח לידי נכסול נסחאיכ
כסחומי טעם לא נדריך יקור ועיקר שזיה ביקר
הטעם אז אין חיקור נוער טעם נמננות ואלדכנח
עלזה חיכא לני קרתי כנו קרתי לרבותינו
הרשונים נספריהם והלכתי קס נדלוש.

4. ספר דבר יעקב גיטין מט

על ר"ש. מיהו התוס' חדשים [שם] והמנ"ח [תסד-ד]
כתבו שגם שם יש נ"מ.

ובספר מרגליות הים [סנה' כא. אות ה] הביא
משו"ת מקום שמואל שכתב שכל המחלוקת האם
דורשים טעמיה דקרא לסתור פשטות המקרא, כגון
לא תחבול בגד אלמנה שסתם הכתוב בין עניה בין
עשירה, אבל היכא שליכא סתירה לפשטות המקרא
לכו"ע דרשינן טעמא דקרא. גם התורא"ש [ב"מ
צ. ד"ה היתה] כתב שהיכא שליכא סתירה לפשטיה
דקרא לכו"ע דורשים טעמיה דקרא.

והתומים [צז-ט] כתב שודאי אין מצוה ללא
טעם, אלא שאם ע"פ רוב שייך הטעם, סובר ר'
יהודה שאין להשגיח שבמיעוט ליכא הטעם, אלא
הולכים אחר הרוב, ולפי ר"ש אם יש דבר שלא
שייך בו הטעם, נתמעט שאינו בכלל הדין של הרוב.
ובש"י ר' אלחנן [ב"מ סימן מא] מקשה מהגמ'
[ב"ק ב:] שילפינן תולדה דקרא מקרא, מה קרא כוונתו
להויק הגי נמי כוונתם להויק, וקשה אם לא דרשינן
טעמיה דקרא מנא לן שקרא חייב בגלל שכוונתו
להויק. ותירץ דדוקא טעמיה דקרא לא ילפינן, אבל
לומר מהו גדר הדין, שפיר אמרינן, ולכן מגדירים
שגדר קרא הוי שהתורה חייבה משום שכוונתו להויק.

(א) ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ור"ש
דריש טעמא דקרא - לכאורה קשה דמצינו בספר
החינוך ושאר ראשונים [כגון רמב"ם הל' ע"ז יב-א
וז' שנותנים טעמא דקרא, וכי כל דבריהם רק אליבא
דר"ש]. והנה כתבו התוס' [ד"ה ור"ש] לא פליגי
אלא היכא דאיכא נפקותא כגון גבי אלמנה או לא
ירבה לו נשים. ומבאר המהר"ם שלכו"ע אפשר
לתת טעם לבאר דיני התורה, ורק היכא שע"י נתינת
טעם יוצא נ"מ לדינא, פליגי אם דורשים טעמא
דקרא ואומרים הנ"מ. והתורא"ש מסתפק בזה האם
פליגי גם היכא דליכא נ"מ.

בגמ' [סנה' קיב.] אמר ר"ש מפני מה אמרה
תורה נכסי צדיקים שבעיר הנידחת יאבדו, מי גרם
להם שיגורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד.
וכתב רש"י דר"ש דריש בכל דוכתא טעמא דקרא.
ומקשה התויו"ט [סנה' פ"י מ"ה] דהכא כיון שאין
נ"מ לכו"ע דרשינן טעמא דקרא. ולכאורה צ"ל
דרש"י סובר שגם היכא דליכא נ"מ פליגי רבנן

5. מהר"ם מלובלין מסכת גיטין דף מט עמוד ב

תוס' ד"ה דר"ש היא דדריש טעמא דקרא לא פליג אלא היכא דאיכא נפקותא וכו'. נ"ל דקשה להו לתוס' דמאי פלוגתא שייך לומר על זה דמה יזיק לן אי דרשינן טעם על המקרא ונותנין טעם לשבח על איזה מצוה מהתורה ולכך כתבו לא פליגי אלא היכא דאיכא נפקותא פי' נפקותא בדין שהדין משתנה לפי הטעם וק"ל:

6. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף מב עמוד ב

רבי שמעון היא דדריש טעמיה דקרא. פי' דעביד דינא לפום טעמא דקרא בלחוד, דאילו רבנן אע"ג דדרשי טעמא דקרא בכל דוכתא מכל מקום כל היכא דכתב רחמנא שום דין מוחלט לא מבטלי מיניה מידי משום טעמא דקרא אלא סבירא להו דלא פליג רחמנא וכבר פרישנא לה בב"מ בס"ד וכן במסכת סנהדרין בס"ד.

7. מרומי שדה מסכת גיטין דף מט עמוד ב

רבינא אמר לעולם מתניתין ר"ע היא דאמר מדאורייתא בדמזיק שיימינן כו'. וכתבו התוס' דלא פליגי אלא בדאיכא נפ"מ בדין דמשום האי טעמא בדמזיק שיימינן. וכוונתם דלרש"י הוי הפי' מיטב שדהו דמזיק ולחכמים הוא בדניזק, וא"כ אנן דקיי"ל דלא כר"ש באמת מודה ר"ע לר"י, וזהו דוחק גדול לומר דר"ע ס"ל כר"ש דדרשינן טעמא דקרא. אבל כ"ו לטעמייהו דאפשר דלא דרשינן מיטב שדהו ישלם מהאיך דקא משלם, ואנן דייקינן לעיל להיפך, וא"כ אין נפ"מ בזה בפ"ה המקרא, ומעתה במאי פליגי ת"ק ור"ש. ונראה דרבינא ס"ל כרבא להלן, דהא דגובין מן היתומים זיבורית אינו אלא כשיש טעם לדבר, ומעתה דוקא לר"ש דדריש טעמא דקרא וא"כ דוקא מיניה ולא מן היורשין, משא"כ לרבנן גם מן היתומין גובין מן העידית. והכי מוכח גוף הסוגיא דלהלן כאשר יבואר אי"ה. או אפילו רבינא דלא כרבא יש נפ"מ לענין יורשים גדולים, דקיי"ל כהרא"ש דגובה לכו"ע מן העידית, וזה תלוי במחלוקת ר"ש ורבנן:

8. תוספות הרא"ש מסכת בבא מציעא דף צ עמוד א

היתה אוכלת ומתרות מהו. אפילו למאן דלא דריש טעמא דקרא לקמן בפרק המקבל (קט"ו א') דאמר אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה היינו משום דפשטיה דקרא משמע בין עניה בין עשירה, אבל הכא פשיטא דרחמנא לא אזהר אלא לטובתה של בהמה אי משום דמעלו לה אי משום דלא ליצטער.

9. ספר דבר יעקב

יט] היתה אוכלת ומתרות מהו משום דמעלי לה הוא והא לא מעלי לה או דלמא דחזיא ומצטערא והא חזיא ומצטערא – פי' הספק האם מותר לחסמה כשזה לטובתה אע"פ שהיא מצטערת. ומבאר התורא"ש שאף למ"ד לא דרשינן טעמיה דקרא, ה"מ כשהטעם מוציא הפסוק מפשטותו, אבל כאן פשיטא שכונת התורה לטובת הבהמה, ולכן מיבעיא ליה מה נחשב לטובתה, האם טובתה שתהיה בריאה או שלא תצטער. והגמ' מסיקה שמותר לחסמה, וכתב המאירי דמ"מ משום מראית העין אסור לחסמה ממש, ומותר רק למנעה ע"י קול גערה. אבל הטור [סימן שלח] כתב שמותר לחסמה, וסברתו שליכא איסור מראית עין כאשר חוסם לטובת הבהמה.

SEE MMS TO 112 .10

1. דף על הדף סנהדרין דף כא עמוד א

במשנה: ר"י אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהיו מסירות את לבו ר"ש אומר אפילו אחת ומסירה את לבו ה"ז לא ישאנה כו'. בשו"ת צפנת פענח להגאון מדוינסק (ח"א סי' כ') חקר אם קודם שנעשה מלך הי' לו יותר מי"ח נשים, ואח"כ נתמנה למלך אם מותר לו לקיימן, או שהוא צריך לגרש את היותר מי"ח, וכתב דזה תלוי בחקירה, דאם האיסור הוא ה"נישואין" אז מותר לו לקיימן, אבל אם האיסור הוא "האישות" אז צריך לגרש שלא יהי' לו יותר מי"ח. עוד נק"מ בחקירה זו, אם נשא יותר מי"ח נשים ובא על א' מי"ח הראשונות, שאם האיסור הוא ה"נישואין" אז אינו עובר רק על ביאת הי"ט ואילך, אבל אם האיסור הוא "האישות" אז כולם בכלל האיסור. וכתב דדבר זה תליא במחלוקת ר"י ור"ש כאן עיין שם.

2. מרגליות הים

יב. מאי נשים ומאי פלגשים כו' פלגשים בלא כתובה ובלא קדושין. ע' ירושלמי כתובות פ"ה ה"ב ר' מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה. ר' יודה אומר אחת זו ואחת זו יש לה כתובה אשה יש לה תנאי כתובה פלגש אין לה תנאי כתובה, והנה הרמב"ם בהל' מלכים פ"ד ה"ד כתב פלגשים בלא כתובה וזהו כו' מאיר ותפסו עליו הר"מ ור"מ ור"י הלכה כר"י, אמנם במגלת סתרים לרבינו נסים [ראה באגרות רבינו אברהם בנו של הרמב"ם שהו"ל עם ספרו מלחמות השם, ירושלם תשי"ג] ע' קט"ו שם הגירסא להיפוך שר' [יהודה] אומר פלגש אין לה כתובה ור' מאיר אומר אחת זו ואחת זו וכו' [ראה הערותי שם], ועיין ברמב"ן חיי שרה כ"ה ו. שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' אלף רצ"ו ורשב"ש סי' שצ"ח, שאילת יעבץ ח"ב סי' ט"ו, חיים שאל סי' צ' אית ב ונאות יעקב מהגרניו אלגוי (אומיר תקנ"א) ח"ג מע"ל ערך פלגשים (ל"ד ע"א).

3. דף על הדף סנהדרין דף כא עמוד א

בגמ': נשים בכתובה וקידושין פלגשים בלא כתובה וקדושין. בקול אליהו (פ' חיי שרה) מביא מהגר"א שה"כתובה" נקראת כן, לפי שאיש ואשה שכינה שרול' ביניהם יו"ד באיש וה"א באשה (סוטה י"ז ע"א ברש"י), ועדיין חסר משם השם וא"ו ה"א, לכן תקנו חז"ל כתובה - כתב ו' ה' להשלים את השם.

והנה בסו"פ חיי שרה כתיב ולבני הפלגשים, וכתב רש"י חסר כתיב: פלגשם, וביאר הגר"א דהיינו פלג - שם, חצי שם השם ית', שכיון שלפלגשים אין כתובה כדמבואר כאן, יש להם רק חצי שם השם, דהיינו י' ה' שבאיש ואשה, אבל לא ו' ה' שבכתובה.

4. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף כא/א

שם ת' ילדים היו לו לדוד כולן בני יפת תואר היו. הנה בקדושין דף ע"ו ע"ב פירש רש"י ז"ל להדיה היו לו לדוד בחיילותיו, ולא היו בניו אלא בני יפת תואר המה נשים שלקחו ישראל במלחמה, ומתוך כך היו נוהגים כמשפטי עובדי כוכבים ע"ש, אך קשא אמאי לא גיירם, ואם גיירם איך הותר להם להיות מגדלי בלורית. ונ"ל בס"ד לעולם נתגירו והתיר להם לגדל בלורית לסימן שהם בני יפת תואר, שבוה מטיל אימה ופחד על הגוים שנלחם עמהם שידעו שהוא מצליח במלחמתו, כי בני יפת תואר הם באים אחר הצלחת ישראל במלחמה, דאז לוקחים נשים מן השביה ובאים עליהם במלחמה ביאה אחת והבנים הנולדים מאותה ביאה שהיתה במלחמה המה הנקראים בני יפת תואר, ונמצא בני יפת תואר הם סימן של הצלחת ישראל במלחמה, ועשה להם סימן שהם בני יפת תואר על ידי גדול בלורית דאז הרואין אותם ידעו שהם בני יפת תואר וממילא ידעו הצלחת ישראל במלחמה, ולכך היה מושיבם בקרנות זהב והולכים בראשי גייסות כדי להטיל בהם אימה על האויב... ונראה להכי דקדק להניח מאלו בני יפת תואר ארבע מאות דוקא לא פחות ולא יותר, שעשה זה להורות שהוא גובר על הסטרא אחרא שיש לה ארבע מאות רוחות, בסוד והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש [בראשית ל"ג א'] ודו"ק:

5. שיעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף כא עמוד א

(רסו) גמ' ואמר רב יהודה אמר רב תמר בת יפת תואר היתה, שנאמר ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך, ואי ס"ד בת נישואין הואי אחתיה מי הוי שריא ליה, אלא ש"מ בת יפת תואר היתה. ובתוס' הקשו, לדעת רש"י בקידושין (דף כב א) דיפת תואר אסורה במלחמה אפ"ל ביאה ראשונה, עד לאחר כל המעשים כולן, וא"כ ע"כ שלא בא דוד על מעכה רק אחר שנתגיירה, ואז היא כבר בת נישואין, וא"כ איך מותרת תמר לאמנון הרי היא אחותו.

אכן לכאורה רש"י עצמו יישב קושיא זו, שכתב כאן בד"ה תמר אחות אבשלום בת יפת תואר היתה קודם שנתגיירה בלב שלם מעכה אמו ילדה לו לדוד את תמר וכו' אלא ש"מ עדיין לא נתגיירה אמו כשילדתה, ותנן וליד שפחה וכותית מישראל אין לו קרובת אב וכו', ע"ש.

והיינו דאף אחר שנתגיירה שמותר לבא עליה, עדיין יש לה דין נכרית, כיון שלא נתגיירה בלב שלם אלא בעל כרחיה, ולכן הוי ולדה כמותה ואינו מתייחס אחר הבעל, ולא היתה אחותו של אמנון. ובאב"מ (סימן ד' סעיף י"ט סק"ג) הביא, דבריטב"א בקידושין (דף כא ב) הקשה קושית התוס' הנ"ל על ר' יוחנן בירושלמי דסובר דיפת תואר מותר ביאה ראשונה רק אחר כל המעשים כולן, דא"כ איך תמר היתה מותר לאמנון הרי היתה אחותו. והריטב"א תירץ, וז"ל, ואפשר דמשום דהוי בעל כרחיה, ולית ליה לר' יוחנן הא דדרשינן הכא ולקחת ליקוחין יש לך בה, ועד שתגייר בלב שלם דין גויה יש לה, עכ"ל.

6. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף כא/א

שם קשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה. לכאורה מציאות זו רחוקה מן השכל, שהשערות יהיו כסכין לעשות כרות שפכה. ונ"ל בס"ד שהיה להם מין סם למשוך בו שערות בית הערוה של הבתולות, שעל ידי זה יהיו חדים וקשים ועוקצין כמו קוצין לבשר האדם הנוגע בהם, ולא היו עושיין כן אלא לבתולות לסימן שהם אינם בנות ביאה שעדיין אין להם בעל לבא עליהם, והנשואות שיש להם בעל אין עושיין כן, דאלו השערות שהם נעשו קשין ועוקצין כמו קוצין מעכבים ביאה של איש הבא עליהן, אך לבתולות בלבד עושיין כן לסימן שהם אינם בנות ביאה. ואמנון אע"פ שידע מנהג זה של משיחת שערות בית הערוה של תמר משוחין בסם ויהיו עוקצין בשרו כשיבא עליה כמו קוצין, קבל עליו צער זה לרוב תאותו במשכבה, אך היא כדי להנקם ממנו קשרה השערות העומדות על השפה נימא בנימא כדי לחזק זו בזו ויהיה כוחן חזק לנקוב בשר האבר שלו לעשותו כרות שפכה כי השערות כל אחת לבדה אע"פ שהיא קשה וחזקה על ידי הסם, לא היה לה כח לנקוב בשר של האבר לעשותו כרות שפכה אלא רק עוקצת הבשר כמו קוץ, לכך הוצרכה לקשור נימא בנימא לחזק אחת בחברתה, שעל ידי כך נקבו בשר האבר שלו שנעשו כמו מחט ברזל דקה, ומחמת כן נעשה כרות שפכה:

7. מרגליות הים

כב, מיד ויצא לך שם בנוים ביסוד שאין להן לבנות ישראל לא שער בית שחי ולא שער בית הערוה. יעוין בב"ר ר"פ חיי שרה בת כ' כבת ז' ליופי כו' ויעוין בחדרין שכ' איכא דקשיא להו איכא דנערה יוצאה בסימנים היכא משכחת לה, ואפשר לומר כו' א"נ שערות מועטין היו להן ולא במקום שיוכלו להגנות, ואע"ג דגבי פלגש בגבעה אמרינן דנימא מצא לה ואיקפד, איכא למימר גירות היתה, ובחדרין כ' ל"ג דאע"ג שלא היו שערות היו להן גומות וקיי"ל דגומות אע"פ שאין שם שערות הוי סימן גדלות כדאיתא בפ' בא סימן, ויעוין במגיד מישרים למרן ר"י קארו פ' שמות שכתב ומה

8. שיעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף כא עמוד ב

רעא) גמ' יחוד דאורייתא הוא וכו' אלא אימא גזרו על ייחוד דפנוייה, מבואר דיחוד דאשת איש הוי מן התורה, ויחוד דפנויה, הוי רק מדרבנן, אכן ביחוד דחייבי לאוין נחלקו אי הוי איסור תורה או רק איסור דרבנן. ובמנ"ח (מצוה קפ"ח סק"ב) הביא דעת הפרישה, דבחיבי לאוין נמי הוי איסור תורה, והקשה [המנ"ח] דא"כ לדעת הרמב"ם פ"א מאישות ה"ד דהבא על הפנויה לוקה משום לא תהיה קדשה, א"כ הא אף פנויה הוי בכלל שאר חייבי לאוין דאסור להתייחד מה"ת, וה"ט כתב הרמב"ם פ"ב מהל' איסו"ב ה"ג דיחוד דפנויה הוי רק מדרבנן משום גזירת דוד, הא לדעת הרמב"ם הוי פנויה חיי"ל וכו"ל.

9. מרגליות הים

ה. ת"ר לא ירבה לו פוסים כו'. ברש"י הסוסים באים ממצרים לא"י וצריך לשלוח שליחים לקנות לו סוסים ועוברים בלא תוספו לראותם עוד עד עולם, וכן מובא בסהמ"צ להרמב"ם מל"ת מ"ו שהזחינו משכון בארץ מצרים לעולם כו' ובהל' מלכים פ"ה ה"ז מותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים כו', והנה בכפתור ופרח פ"ה הביא שמעתי במצרים מפי הר"ר שמואל ז"ל אחד מבני בניו של הרמב"ם דכשהרמב"ם היה חותם שמו באגרת שלוחה היה מסיים, הכותב העובר בכל יום ג' לאוין כו', אמנם אנחנו לא מוצאים חתימה זו גם באחת מאגרותיו ותשובות המצויות בידנו, וגם הנאמר, שעובר בכל יום ג' לאוין הוא בלתי מדויק אם כי איסור זה מוזכר ג' פעמים בתורה הנה לא חשבם הרמב"ם לגילאוין אחר שפסוק אחד

ה. חנה הריטב"א ביומא ל"ח צידד דאחרי שבלבל סנהרב אין עם מצרי ושלכן פסק הרמב"ם בהל' איסורי ביאה ס"פ י"ב דאלו המצרים שהם עתה בארץ מצרים אנשים אחרים הם ומותרים לבוא בקהל, וכ"כ המרדכי בפ' הערל, הסמ"ג בל"ת רכ"ז ודר"מ לטור אהע"ז סי' ד. אמנם לפ"ז יפלא מדוע הביא הרמב"ם בהל' מלכים שם כמל"ת מה שנתבטל ממציאיות, ויתכן דלפי שאותו הנביא [יחזקאל

10. שערם מצויינים בהלכה

שם ע"ב לא ירבה לו סוסים. פרש"י הסוסים באים ממצרים לא"י, וצריך לשלוח שלוחים לקנות לו סוסים, ועוברים ב"לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם". וכן פסק הרמב"ם (מלכים פ"ה ה"ז) ומותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים כו', בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים כו'. ובחי' הריטב"א במס' יומא (לח.) כתב, ומיהו תמיהא מילתא, על מה סמכו העולם לגור בזה"ז במצרים כגון הרמב"ם ז"ל, וכמה גדולים אחרים, וי"א שאותן עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו ואלו עיירות אחרות הן שנתיישבו אחרי כן, וה"ך אליעזר ממיץ (יראים סי' שט) תירץ, שלא אסר הכתוב אלא להולך בדרך ההוא שמארץ ישראל והמדבר למצרים, דהכי כתיב (שופטים יז-טז) "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה", (והנכון יותר שאין האיסור ההוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם, אבל בזה"ז שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ, כל חו"ל אחד הוא. וכן בהגה"מ (שם) תמה על הקהלות השוכנים במצרים, וכתב דליכא למימר מפני שבא סנחריב ובלבל את העולם, שהרי במס' סוכה (נא.) משמע, דאף לאחר שבלבל סנחריב האומות עוברים על איסור זו, ואין לנו טעם להתיר אם לא נפרש כפירוש הרא"ם שאין אסור אלא בדרך הזה, כלומר מא"י למצרים, אבל משאר ארצות מותר. וכזה הביא במרגליות הים בשם השו"מ בספרו דברי שאול (פ' מסעי) דלכן כתבה התורה כל המ"ב מסעות, כדי לידע באיזה דרך אסור לחזור. (והרדב"ז (שם) כתב, דלא אסרה תורה אלא לירד ולגור ולהשתקע שם, והרמב"ם היה אנוס עפ"י המלכות שהיה רופא למלך ושרים, וגם אני נתיישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה

וללמדה, וקבעתי שם ישיבה, וכי האי גוונא מותר, ושוב באתי לירושלים כו' עכ"ל. ויש בענין זה אדיקות גדול בפוסקים, ועי' מה שהאריך בשו"ח (מערי' ז כלל מו).

11. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף כא/ב

שם ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי. הנה בודאי הגמור אין מאמר זה כפשוטו, דאיך יתכן לומר שכל הארץ הגדולה והרחבה אשר כרך רומי בנוי בה היתה ים קודם שנשא שלמה המלך ע"ה את בת פרעה, ובמשך שנים שלא הגיעו לשבע מאות שנים נתחדשה קרקע זו בתוך הים ונבנה עליה כרך גדול של רומי שהיה בנוי בזמן בית שני, על כן ודאי מאמר זה נאמר על דרך החידה שבו רמוז ענין עמוק, ונ"ל בס"ד דידוע שאין הקב"ה גוזר ונותן ממשלה לאומה אחת על ישראל, אלא עד שגזר ומכין דבר שבו תהיה המפלה של אותה אומה לאחר זה, והנה הכתוב אמר [יחזקאל כ"ה י"ד] ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל, והכונה שיפרע מאדום באותיות נקימה שהם חמשה אותיות שנמשך כוחם מן חמשה גבורות מנצפ"ך, שכל פעולות הדין יוצאות משם, ומספרם עולה כמנין הר שבהם יהרוס את הר עשו בנקימה שהיא מספר הר, וככתוב

[עובדיה א' כ"א] ועלו מושעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, והנה בודאי בעת שנשא שלמה את בת פרעה ניתנה שליטה לאדום על ישראל, ואמתי הטעם כי מלוי שם פרעה הוא מספר עשו כזה, פ"ה רי"ש עי"ן ה"א, דהמלוי עולה שע"ו שהוא אותיות עשו אבי אדום, ובאותו זמן שניתנה שליטה לאדום על ישראל הקדים הקב"ה רפואה למכה על פי הכלל הנזכר הידוע והכין דבר שבו תהיה מפלת אדום ותכלית הברירה של ניצוצי קדושה, ולזה אמר ירד גבריאל רמז למדת הגבורה, ונעץ קנה בים רמז לאותיות נקימה הבאים מחמש גבורות מנצפ"ך, והוא, כי אם תחבר אותיות קנה עם אותיות ים יהיה מזה צירוף נקימה, שבאותיות אלו תהיה מפלת אדום והעברת רוח הטומאה מן הארץ וביטול הקליפות, והוא הדבר אשר הבטיח השי"ת, ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ואמרו והעלה שרטון, נראה בס"ד, במפלה זו שתהיה לאדום והסטרא אחרא, יעלה ויאיר נר של שט"ו ניצוצי קדושה שהם כענין ז' פעמים אדם כנודע, וזהו שרטון אותיות נ"ר שט"ו שיעלה ויאיר נ"ר של שט"ו ניצוצות על ידי מפלת אדום והקליפה שלה. ואמר עוד ועליו נבנה כרך גדול של רומי, פירוש כי עליית נר שט"ו הנזכר נבנה צירוף של אותיות רומי, דידוע מה שאמר הכתוב [תהלים ע"ה י"א] וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק, ופרשו המקובלים אות ראשון ואות אחרון של רשעים הם אותיות רם ונשאר באמצע ישע, וכאשר יוסרו אותיות ר"ם מן רשעים, שבאלו היה כוחם, אז תתרומם קרנות צדיק הם אותיות ק"ץ שיגיע קן הגאולה ויהיה ישע לישראל, עד כאן דבריהם. והנה אותיות רם שיוסרו מן רשעים עם אותיות י"ו שהם מספר אבג"י דשם אנא בכה שהוא בסוד רשות הרבים רחבו י"ו אמה שנתקן אז ונמתק, יהיה מזה צירוף של רומי שהוא חיבור ר"ם עם י"ו שיהיו אותיות אלו מאירין לישראל, ולזה אמר ועליו נבנה כרך גדול של רומי, כרך רצה לומר צירוף שמתחברים אותיות רם עם אותיות י"ו ואלו יהיו מאירים לישראל:

12. שיעורי ר' דוד מסכת סנהדרין דף כא עמוד ב

רעג) גמ' וכותב לו ס"ת לשמו, תנא ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו, אמר רבה אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מצהו לכתוב משלו וכו', איתביה אביי וכותב לו ס"ת לשמו שלא יתנאה בשל אבותיו, מלך אין הדיוט לא, לא צריכא לשתי תורות וכו' אחת שהיא יוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו וכו'.
וכתב רש"י ב"ד לשתי תורות, הא דשאני מלך מהדיוטות דאילו היה הדיוט סגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי, ע"כ.
ומשמע דסובר דבמלך אפי' הניחו לו אבותיו חייב לכתוב שתי תורות, אחת כמו הדיוט שחייב לכתוב ס"ת אפי' הניחו לו אבותיו, ואחת מדין מלך.

וביד - רמ"ה נמי כתב, דהכא איירי רק בס"ת שצריך לכתוב מדין מלך דבזה קאמר שלא יתנאה בשל אבותיו, אבל ה"ה דבס"ת שצריך לכתוב מדין הדיוט נמי כן כמו הדיוט, ורק דהכא לא איירי בזה ע"ש.
אכן ברמב"ם מבואר לא כן, שכתב (בפ"ג מהל' מלכים ה"א) וז"ל, בעת שישב המלך על כסא מלכותו כותב לו ס"ת לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו וכו' אם לא הניחו לו אבותיו או שנאבד כותב שני ס"ת אחד מניחו בבית גנזיו וכו' ע"ש.
ובכ"מ תמה, דמוכח מדבריו שאם הניח לו אביו ס"ת אינו חייב לכתוב ב' ס"ת רק אחד, ואמאי הא אף הדיוט אינו סומך על ס"ת שהניח לו אביו, וא"כ הא צריך לכתוב תמיד ב' ס"ת אפי' הניחו לו אבותיו וכמובאר בגמ' ואיך כתב הרמב"ם דסגי לכתוב אחד.
ותירץ הכ"מ, דהרמב"ם סובר דהא דמשני לא צריכא לשתי תורות היינו דהא דקתני גבי מלך שלא יתנאה בשל אבותיו היינו דוקא על הס"ת הנוסף שכותב מדין מלך, אבל הס"ת שכותב מדין ההדיוט סומך על של אביו.
ואע"פ שכל הדיוט אינו סומך על של אביו, היינו דוקא הדיוט משום שאם היה סומך, נמצא שלא היה הוא כותב ס"ת כלל, אבל מלך דאף אם יסמוך על של אביו עדיין מחוייב הוא לכתוב ס"ת מדין מלך שבזה אינו יכול לסמוך על של אבותיו, משו"ה סגי בזה ואינו חייב לכתוב הס"ת שחייב מדין הדיוט אלא יכול לסמוך על של אבותיו ע"ש. [וע"ע לקמן מה שביאר בעמק ברכה באופן אחר].

ועכ"פ ביאר דעת הרמב"ם דדוקא בס"ת שחייב מדין מלך צריך שהוא יכתוב ואינו סומך על אבותיו, אבל ס"ת שחייב מדין הדיוט יכול לסמוך על מה שהניחו לו אבותיו, משא"כ הדיוט דיש עליו רק חיוב אחד לכתוב ס"ת אינו יכול לסמוך על של אבותיו וכנ"ל.

[וברמב"ם (הל' ס"ת פ"ו ה"א) נמי משמע כן, שכתב, מ"ע על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו וכו' ואע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצהו לכתוב משלו וכו', ואח"כ בהלכה ב' כתב והמלך מצהו עליו לכתוב ס"ת לעצמו לשם המלך יתר על ספר שיהיה לו כשהוא הדיוט וכו', ע"ש, ולא כתב איך היה לו כשהיה הדיוט, דמשמע אפי' הניחו לו אבותיו, ואח"כ בה"ג כתב שאם לא היה לו ס"ת מקודם צריך שיכתוב שנים ע"ש, ומשמע כנ"ל דס"ת שחייב מדין הדיוט א"צ שהוא יכתוב]. [ולפי"ז צ"ל דהא דמשני לא צריכא לשתי תורות דמשמע דצריך לכתוב שתי תורות, היינו דאף אם כבר כתב ס"ת קודם שנעשה מלך, הרי צריך לכתוב עוד ס"ת אחר שהומלך מדין מלך, ונמצא שכתב לו שני ס"ת]....

13. דף על הדף סנהדרין דף כא עמוד ב

במשנה: וכותב לו ס"ת לשמו יוצא למלחמה כו' מיסב היא כנגדו כו'.
דבר חידוש כתבו בבבלי התוספות על התורה (פ' שופטים) שבהספר תורה שהי' תלוי בזרועו של המלך, הי' כתוב רק עשרת הדברות, שבהם מרומז כל התרי"ג מצוות.
וברש"י עה"ת כתב (בסוף פ' משפטים) בשם ר' סעדי' גאון שכל התרי"ג מצוות מרומזים בעשרת הדברות.

ועיין ברש"ש כאן שכתב מעין זה שהי' כתוב למלך רק תרי"ג מצוות בקיצור. כיוצ"ב כתב הרד"ק יהושע (ח' ל"ב) בשם ר' סעדי' גאון שהתורה שכתבו בני ישראל על האבנים בכניסתן לארץ ישראל ג"כ היתה רק מנין המצוות, וכן הביא בשמו האבן עזרא (דברים כ"ז ב'), ועיין שם בפרדס יוסף החדש (אות ס"ד).

14. דף על הדף סנהדרין דף כא עמוד ב

בגמ': אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו. בתוספות (חגיגה יז, א ד"ה אף) הביאו מה שאמרו בירושלמי 'דוד מת בעצרת, והיו כל ישראל אוניין'. והנה מובא במסכת שבת (ל, ב) שלאחר שמת דוד היה מוטל בחמה ושאל שלמה את החכמים בבית המדרש, כיצד ניתן לטלטלו מהחמה לצל, שהרי מת מוקצה. והשיבו לו, 'הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו'. והקשו האחרונים, הרי כאן אמרו, שהמלך צריך תמיד לישא בזרועו ספר תורה, אם כן מדוע הוצרכו לככר או תינוק, והלא יש עליו כבר ספר תורה, ועל ידי זה יש כבר היתר לטלטל. ותירץ רבי יוסף שאול נתנזון (שואל ומשיב - יוסף דעת שצט). על פי מה שאמרו שם שמלאך המות לא היה יכול ליטול את נשמתו, משום שלא פסק מלימוד התורה, מעתה יש לומר שלמד בספר תורה עצמו כמו שנאמר 'וקרא בו כל ימי חייו', והיה מונח לפניו ולא על זרועו, ולכן לא היה בזה משום היתר לטלטל.

עוד תירץ על פי מה שכתב הלחם משנה (מלכים ג, א) שלהדיוט אסור לקרוא בספר תורה של מלך ורק למלך אחר מותר, ואם כן היה הספר תורה מוקצה לכל ישראל, ואף לשלמה שהומלך במקומו היה אסור, כיון שנעשה אונין ואונין אסור בתורה ולכן היה מוקצה לכל. [ואף שיש חולקין על הלחם משנה וסוברים שאף לישראל מותר לקרוא, ברם מבואר כאן שכל ישראל היו אוניין ואם כן היה מוקצה לכל ישראל].

15. דף על הדף סנהדרין דף כא עמוד ב

במשנה: וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. בשפתי צדיק (פ' שופטים אות כב) מסתפק אם היה לו הרבה כסף מקודם שמלך, האם אסור להשאירם, שהרי הטעם לבלתי רום לבבו מאחיו, שייך גם על מה שהיה לו מקודם. או שכל האיסור שלא ינצל את מלכותו להרבות כסף, כמ"ש במנחת חינוך. (ועי' בס' דברי צדק על פועל צדק להש"ך שהאריך בזה, וכן בס' תשורת שי לסנהדרין). ועיין מש"כ לעיל ע"א מהצפנת פענח, לענין אם הי"ל י"ח נשים ואח"כ נעשה מלך, אם צריך לגרש היתר.

16. דף על הדף סנהדרין דף כא עמוד ב

בגמ': ואמר ר' יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם ... מבואר א"כ בגמ' שגילוי טעם המצוות עלול ח"ו לגרום לכשלונו. וע"פ זה ביאר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל (הובא בספר "פניני רבינו יחזקאל") את הפסוק בתהלים [קי"ט ס"ו]: "טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי". והיינו, שמבקש מהשי"ת "טוב טעם ודעת למדני", שילמד אותו ה' את טוב טעמן של המצוות, ואין לחשוש פן עי"ז יכשל ח"ו [כמו שנכשל גדול העולם] "כי במצותיך האמנתי", שמאמין הוא במצוות ה' אמונה שלימה גם בלי הטעם ולא ישתנה אצלו ח"ו אפילו במשהו חיוב קיום המצוות ע"י ידיעת הטעם, ויקיימן כאילו אינו יודע שום טעם, רק עם אמונה שלימה, "כי במצותיך האמנתי", ומבקש רק ידיעת הטעם להתלמד - "טוב טעם ודעת למדני".

17. מרגליות הים

יט. ואר"י מפני מה לא נתגלו טעמי תורה כו'. ישנן כמה מצות הזכרון שנתגלה טעמן כמו גיד הנשה פסה מצה סוכה וכדומה ע' חולין ק"א ב לידע מאיזה טעם, בהן אין לחשוש למכשול ע"י כך כיון שהן עצמן מצוה, רק מצות שלפי טעמן אשר בתורה הן כסייגים שלא יעברו על ציווי אחר, באותן המצות יכול אדם לחשוב אני אעשה ולא אכשל, ולבסוף נכשל בהן גדול העולם, אמנם חשש זה הוא רק בטעם שנתגלה בתורה עצמה כיון דהתורה מנמקת בו עיקר האיסור, אבל לדרוש טעמי דקרא מדעתנו אינו בכלל זה כי האם מפני שאנו מדמים נעשה מעשה הלוא מה עמקו מחשבות ה' וו"ש בפסחים קי"ט רע"א מאי למכסה עתיק א"ד זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי ניהו טעמי תורה ע' מהרש"א שם, והן מצינו בחז"ל שדרשו טעמי מצות ע' לק' ל"ט א מ"ט דשביעתא זרעו שש והשמיטו שבע

כ. וביהוד ר' שמעון בן יוחאי איש הרוז והסוד הוא שדרש טעמי דקראי טעמים הגיוניים המתקבלים על דעת כל אדם [ע' שו"ת דברי חיים ח"א יו"ד סי' מ"ז שכ' מי שזכהו ה' בחכמת האמת יודע מעלת פשטי התורה] ע' גטין מ"ט רע"ב ר"ש דדריש טעמא דקרא מאי טעם קאמר כו', בנדה ל"א ב שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה אמרה תורה יולדת מביאה קרבן א"ל בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תזקק עוד לבעלה כו' [ומה שהתקיף רב יוסף דא"כ

כא. ונודע כי רבינו הגדול הרמב"ם יחד הרבה פריקים מספרו מורה נבוכים לטעמי מצות ראה ח"ג פל"א—מ"ט, ובהגותי לשו"ת מן השמים מרבינו יעקב ממרויש הבאתי בסי' כ"ח מש"כ הרמב"ם בפל"ז בארנו בחבורנו הגדול שהקפת פאת הראש ופאת זקן אסור מפני שהיא תיקון כומרי ע"ז והיא הסיבה ג"כ לאיסור שעטנז כו', ועל זה העיר הטור ביו"ד סי' קפ"א הרמב"ם כתב שאסרם הכתוב מפני שעושיין כן עו"א וזה אינו מפורש ואין אנו צריכין לבקש טעם למצות כי מצות מלך הם עלינו אף אם לא נדע טעמא, ויעוין בב"י דרכי משה וט"ו שם.

18. מרגליות הים

כב. שחרי שתי מקראית נתגלו טעמן כו'. בחבור התשובה להמאירי (נודק תשי"י) ע' תט"ז כ' טעם התגלות אלו הטעמים בתורה יוהר מן האחרים שלא נתגלה הטעם באחד מהם זולתי טעם כללי לזכירת ענינים עובדיים אין לחוש בידיעתם לחולשת ענין המצוה, ובאלו נתגלה הטעם נראה לי הסיבה בזה שלא חששה תורה למצות מסורות ליחיד כל שכן לסיחוד שבעם והוא המלך שכל הנהגותיו בישר ובעצה נכונה.

19. מרגליות הים

כג. ונתיב לא ירבה לו פוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב. בערל"ג כ' יש לדקדק דגבי נשים שייך להגיד שאמר אני ארבה ולא אסיר כיון דבשעת לקיחה הרי עוד לא הסירו, אבל גבי סוסים כששלח למצרים לקנות הרי מיד עבר בשליחות זו ואיך יוכל להשלוח עצמו באני ארבה ולא אשיב הרי השיב אלו ששלח לקנות, וי"ל דהרמב"ם פוסק שאינו עובר בישיבת מצרים רק כשמתיישב שם בקביעות ולא כשהלך לסחורה א"כ בשלחו אנשים לקנות עוד לא עברו ולא הכשילם רק כיון שהוצרך לסוסים הרבה סוף סוף נשתקעו שם להתרבות סוס כלומר לגדל סוסים [ע' חינוך במל"ת זו] וגידול הסוסים ששואה זמן אינו כהולך לסחורה כי אם כמשתקע, וע' שו"ת חיים שאל ח"א סי' צ"א.